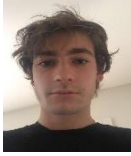

Ekonomide Fiyat İstikrarı Arayışı ve Üretim

Yazan:

EFE UZGÖREN

İstanbul Ticaret Üni. İktisat Bölümü

Eposta: uzgorenefe@gmail.com

Tarih: 1 Ağustos 2023

Kriz sözcüğü karar vermekten gelir. Kriz, ekonomi için istikrarlı giden bir durumun istikrarsız gitmesi anlamına da gelir. Kriz, kelime anlamından dolayı olumsuzluk çağrıştırmakla beraber, olumlu da olabilir. Bir dönüm noktasıdır. Bu dönüm noktasının olumlu veya olumsuz olması insana, kurumlara, devlete kalır. Kriz, ekonomide her şeyden önce normal olmayan bir durumu temsil eder ve piyasaların kilitlenmesi veya aşırı duyarlı hale gelerek dalgalanmalara neden olması anlamına gelir. Özetle, aniden ve beklenmedik bir anda ortaya çıkan olumlu veya olumsuz gelişmeleri kriz olarak adlandırmak doğrudur.

Ekonomik kriz ise öngörümü olmayan firmalar için mikro, devlet için makro düzeyde etkiler yaratan, ciddi sonuçlar ortaya çıkaran olağanüstü bir durumdur. Krizler uzun ya da kısa süreli olabilir. Krizi etkileyen ekonomik faktörlere baktığımızda ilk aklımıza gelen enflasyon düşük oranlı fiyat artışları şeklinde ılımlı bir enflasyon olduğu sürece kriz değildir. Yüksek enflasyon, özellikle hiperenflasyon bir krizdir.

Hiperenflasyon, fiyatlar genel seviyesinin aniden ve beklenmedik bir biçimde hızla artmasıdır. Fiyatlar genel düzeyinde iniş çıkış hareketleri ekonomi biliminde konjonktürel dalgalanma anlamına gelir. Bunlar 'enflasyon', 'deflasyon', 'stagnasyon', 'resesyon' gibi durumlardır. Bunlar da kriz anlamına gelmektedir. Aynı şekilde kriz, finansal piyasalarda, bankacılık sisteminde, para piyasalarında, döviz piyasalarında, yahut borç krizi şeklinde de kendisini gösterir. Dolayısıyla ekonomik krizler çok değişik şekillerde ortaya çıkabilir. Üretimde hızlı bir daralma, fiyatlar genel seviyesinde ani düşme, iflaslar, işsizlik oranında ani artış, ücretlerde gerileme, borsada çöküş, spekülasyon hareketleri vb. faktörler ekonomik krizlerin başlıca belirtileridir.

Ülkemizde de şu anda yüksek enflasyona dayalı bir ekonomik kriz yaşanmaktadır. Bu yazıda, daha önce yaşanmış ekonomik krizlerde ne gibi iktisadi politikalar uygulandığı şu an yaşanan ekonomik kriz için ne gibi politikalar uygulanmakta olduğu incelenecektir.

Ekonomik krizler genelde arz fazlası ya da talep daralmasından, konjonktürel sebeplerden kaynaklanabilir. Fakat sadece iktisadi durumlarla da sınırlı değildir. Aynı zamanda siyasal, ekonomik, teknolojik ve ekolojik veya çeşitli dışsal nedenleri de olabilir. Yaşadığımız Covid 19 salgını ya da 11 ilimizde yaşanan 6 Şubat 2023 depremi gibi.

21. yüzyılın ilk ekonomik krizi Kasım 2000-Şubat 2001 krizidir. Asya ve Rusya Krizleri'nin

etkileriyle birlikte, kronik enflasyonla mücadele çerçevesinde uygulanan istikrar programının etkileri de eklendiğinde (Cihangir, 2005) nihayetinde ortaya çıkan spekülasyon atak sonucu TL'nin aşırı değer kaybı, kur ve faizde belirsizlik ortaya çıkmıştır. Söz konusu istikrarsızlıktan endişelenip yabancıların paralarını bankalardan çekmiştir. Ödeme sisteminin önemli bir parçası olan vadeli çek-senet gibi ödeme araçlarının kabul edilmemesi, fatura yazılamaması, akreditif açılmaması ve bütün bunların sonucunda piyasanın kilitlenmesi gibi sebeplere yol açmıştır. Bunun üzerine sabit döviz kuru rejimi bırakılmış, yerine dalgalı kur sistemine geçilmiştir. Yani serbest kur politikası uygulanmıştır. Yeni ekonomi programı çerçevesinde yeniden yapılanma ve iktisadi büyüme için çalışılmıştır. Merkez Bankası'nın özerkliğini sağlayacak, kamu bankalarına görev zararı yüklenilmesini önleyecek yasa değişikliği yapılmış, bütçe içi ve bütçe dışı fonlar kapatılmış, kamu ihale ve kamulaştırma yasalarında bir dizi değişiklik yapılmıştır (Keyder, 2022).

2008-2009 krizi esasen bir küresel krizdir. Amerika'da konut kriziyle başlamış subprime mortgage kredilerinin geri ödenmemesi ile devam etmiştir. Amerikan dolarının değer kaybettiği, kredi faizlerini ödeyemeyen düşük gelirli ailelerin konutlarına el konulmasına sebep olmuştur. TÜİK(2020)'ten alınan verilere göre 2008'de

GYSH büyüme oranı %1,1 iken, 2009 itibariyle %-4,7 olarak gerçekleşmiştir. 2009 Mayıs ayında imalat sanayi kapasite kullanım oranını %62'ye düşmüştür. Merkez bankası döviz piyasaları ve bankacılık sisteminde likidite artırıcı önlemler almıştır. Döviz satım ihaleleri yaklaşık dört ay boyunca durdurulmuştur. Merkez bankasının en çok kullandığı strateji borç verme faiz oranları olmuştur. Faiz oranlarında hızlı bir düşüşe gidilmiştir. Borçlanma faiz oranı %16,75'ten %6,50'ye çekilmiştir. %1,50 kadar gerileyen politika faizi %5'e kadar yükseltmiş, 2011 yılına kadar %5 faiz oranı ile devam edilmiştir. Repo ihale yöntemi uygulanmış, zorunlu karşılık oranı bir yıla kadar vadeli TL mevduat için yüzde 6, bir yıldan uzun vadeli TL mevduat için %5 olarak belirlenmiştir. Sonuç olarak ülkemiz 2008-2009 krizinde esnek likidite yöntemi uygulayarak başarılı bir şekilde süreci iyi yönetmiştir. 14 Nisan'da çıkış stratejileri ile para politikaları normale dönmüştür.

2021-2022 yılında çok büyük bir küresel sıkıntı yaşanmıştır. Covid 19 salgını tüm dünyayı etkilerken Türkiye ekonomisi de etkilenmiştir. Yaşanan bu salgın adeta ekonominin durmasına ve gerilemesine neden olmuştur. Ekonomiyi canlandırmak için uygulanan genişletici para ve maliye politikaları dünyada ve Türkiye'de fiyat istikrarını bozmuş ve enflasyonun yükselmesine yol açmıştır. Böylece dünya ekonomilerinde sıkı para politikası uygulamalarına geçilmiş, faiz artırımları peşpeşe gelmiştir. 2018'de 4.58 olan dolar/TL kuru Haziran 2023'de 23,65'i bulmuştur ve artmaya devam etmektedir. Tüfe değerlerine geldiğimiz de pandemiden sonra büyük bir yükseliş görülmektedir. ÜFE 2021 yılın da % 36 olarak gerçekleşmiştir. Ekim 2022 de büyük artışla % 86 olarak gerçekleşmiştir. Son açıklanan haziran 2023

de ise tüfe %38.21 olarak gerçekleşmiştir. ÜFE ye geçtiğimiz de 2021 yılın da % 79.89 olarak gerçekleşmiştir. Ekim 2022 de çok büyük bir artışla % 157.69 olarak gerçekleşmiştir. Son açıklanan haziran 2023 de ise tüfe %38.21 olarak gerçekleşmiştir.

Türkiye'nin halihazırda en büyük ekonomik sorunu yüksek enflasyondur. Enflasyonun yüksek olması enflasyonla mücadelede sıkı para politikası çerçevesinde faizlerin de yüksek olmasını gerektirmektedir (Gür, 2022).

Türkiye hammaddeler, ara malları ve makine teçhizat gibi sermaye malları ithal etmektedir. Bu durum üretim maliyetlerinin artmasına, fiyatların yükselmesine ve Türk Lirası'nın değer kaybetmesine neden olmaktadır. İlk olarak bu değer kaybını önlemek gerekmektedir. Daha önce 2003-2010 yıllarında bunu başarmış bir Türkiye vardır. Bankacılık reformu, kamu mali disiplininin sağlanması ve AB ile tam üyelik müzakeresi çerçevesinde riskleri düşürmüş, kredi notunu yükseltmiş, CDS primini düşürmüş, riskler düşünce bütün ekonomi toparlanmıştır. Aynı zamanda milli geliri artırmak gerekmektedir. $Y=C+I+G+(X-M)$ formülünde de görüldüğü gibi ihracat çok önemlidir. İhracatı artırmak, işsizliğe çözüm bulmak, aynı zamanda ülkeye döviz girişini sağlamak gerekmektedir. Merkez bankası faizleri piyasa faiz oranlarına yakınlaştırılmalıdır. TCMB politika faizi %8,5 seviyesindeyken, Türk lirası bazlı kredilerin yüzde 40-45 seviyesinde bir faizin geçerli

olması durumunda, ülkenin verdiği gecelik faizlerde düşük rasyo izlemesine bağlı olarak şirketlerin TL pozisyonunda kalması zorlaştırmakta ve buna bağlı olarak yabancı para karşısındaki değerini düşürmektedir. Faizin resmi olarak da yukarı çekilmesi her ne kadar ülkeyi resesyon tehlikesine soksa da sağlıklı bir ekonomik döngü, enflasyonun baskılanması, realist büyüme hedeflerinin olması ve şirketlerin nakit akışlarını yönetebilmesi için gereklidir.

Sonuç olarak istenilen durum öncelikli olarak enflasyonun düşürülmesidir. Enflasyon sorunu ortadan kalkınca da üretimin desteklenmesi amacı ile faizlerde de düşme kaydedilecektir.

Ülkemiz geçmişte de ekonomik krizler yaşamış ancak üstesinden gelmeyi başarmıştır. Doğru politikalarla bu krizin de aşılacağı, refahın ve alım gücünün yükseleceği beklentisinin oluşması ve güven ortamının sağlanması, bu amaçlara ulaşmada elimizdeki en kıymetli enstrümandır.

Kaynaklar:

- Arıdurur, A. (2005). Kriz nedir? Ne değildir? <http://www.fortune.com.tr/>
- Cihangir, M. (2005). Finansal Krizlerin banka birleşmelerine etkileri: Kasım 2000 ve Şubat 2001 krizleri çerçevesinde kronolojik bir yaklaşım. *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi* 19(1): 99-116.
- Darıcan, M. F. (2013). Ekonomik krizler ve Türkiye. *İstanbul Aydın Üniversitesi Dergisi*, 5(17): 39-46
- Gür, B. (2022), The Effects of Economic Policy Choices on Industrialization in Türkiye, *Industrial Policy*, 2(2), 55-62.
- Keyder, N. (2022).Türkiye'nin Kriz Deneyimleri 1994, 2000-2001, 2008-2009 ve 2018-2022 Krizleri. *İktisat ve Toplum Dergisi*, 141: 4-13.
- Kiyosaki, R. (1997). Zengin Baba Yoksul Baba, 70-80.
- Şen, H. (2001).Ekonomik Kriz: Nedenler ve Çözüm Önerileri. *Yeni Türkiye, Ekonomik Kriz Özel Sayısı*, 42(2): 1225-1230.
- TÜİK (2020). Dönemsel Gayrisafî Yurt İçi Hasıla, III. Çeyrek: Temmuz - Eylül Sayı: 3360.